

Rosul - istoria unei culori arhetipale

Istoric vorbind roșul a fost și continuă să fie un adevărat deschizător de drumuri — este prima culoare percepută de ochiul uman după negru și alb, dar și prima percepută de nou născuți după naștere. Roșul este și culoarea folosită în picturile rupestre ce datează din Preistorie. Iată care a fost parcursul acestei culori care a fascinat umanitatea încă de acum 40 000 de ani.

Oamenii de știință au găsit dovezi care arată că în Epoca de Piatră, cu aproximativ 40 000 de ani în urmă, societățile de vânători-culegători adunau argilă roșie pentru a produce vopsea destinată vopsirii trupului. În Paleolitic aceasta era folosită și ca protecție pentru a alunga spiritele rele. Roșul a avut apariții excepționale și în arta paleolitică - peșteri din întreaga lume, din Europa până în Africa și Asia conțin dovezi ale importanței culorii roșii sub formă de desene înfățișând animale, recipiente sau oameni. Roșul este considerat culoarea sângelui, a inimii, a iubirii și fidelității: dacă în Roma Antică miresele purtau șaluri de culoare roșie drept garanție a iubirii și fidelității, în China de astăzi roșul încă poartă noroc la nunți — miresele merg pe covoare roșii, sunt sărutate sub văluri de aceeași culoare, iar cuplurile primesc ouă roșii la nașterea primului lor copil. Însă originea celebrului covor roșu este și mai timpurie — prima referință la mersul pe un astfel de covor a fost identificată în opera „părintelui tragediei clasice”, dramaturgul grec antic Eschil, în aproximativ 458 î.e.n. Acesta a scris prima dată despre cum eroul Agamemnon - din tragedia omonimă - este întâmpinat la întoarcerea din Troia de către soția sa Clitemnestra, care îi oferă o „cale roșie” pe care să pășească. În mitologia romană, culoarea roșie era culoarea zeului războiului, Marte, dar și culoarea distinctivă a armatei romane. Soldații romani purtau tunici roșii, iar generalii mantii stacojii. În lumea creștină, roșul simboliza Sângele cristic, tocmai de aceea în Evul Mediu adoptarea culorii roșii de către regi era un mod de a-și arăta dreptul divin de a conduce. Împăratul francez dintre anii 788 - 814, Carol cel Mare, și-a vopsit palatul în roșu, a purtat pantofi de culoare roșie și se zvoneste chiar că ar fi avut părul roșu. Această culoare a avut deci o perioadă de sute de ani în care a fost simbolul puterii și al maiestății, mai ales în Europa unde a devenit și culoarea purtată de cardinalii catolici. Mai târziu, decăderea monarhiei la nivel mondial a coincis cu un transfer al simbolismului: diferitele organizații revoluționare din întreaga lume au preluat culoarea roșie drept simbol al libertății și eliberării — de la reprezentanții Revoluției Franceze (1789 - 1799) până la revoluționarii din Cuba sau partidele socialiste din Europa. În 1888, Vincent Van Gogh scria că a încercat să exprime cu ajutorul rosului și al verdelui „teribilele pasiuni umane” - intuiția pictorului s-a dovedit foarte precisă dat fiind că sondajele moderne din Europa și SUA arată că roșul încă este o culoare cu asocieri extrem de complexe: de la căldură și pasiune până la sexualitate, furie, iubire și bucurie. Cu ocazia Sărbătorilor Pascale, oul vopsit în roșu simbolizează fecunditate, echilibru și renasterea naturii — toate reînnoind an de an puternicele semnificații ale culorii roșii.

Roșul, culoarea caldă cu cea mai mică frecvență și deci cu cea mai mare lungime de undă din spectrul vizibil în comparație cu toate celelalte culori, se situează între 620 și 750 nanometri, fiind o culoare primară în modelul de culori RGB și secundară în CMYK. Culoarea roșie a făcut parte din evoluția oamenilor încă de la începuturile umanității, prima sa variantă cunoscută fiind ocrul (nuanța roșu cărămiziu), o argilă colorată de mineralul numit hematit, care conține oxid de fier, folosit pentru prima dată în urmă cu aproximativ 285 000 de ani. Arheologii au găsit primele dovezi în acest sens în Kenya, într-un sit în care au fost identificate rămășițele unui homo erectus, alături de 70 de bucăți de ocră cântărind 5 kilograme. Roșul este culoarea care, alături de negru și alb, a fost folosită de către artiștii din Paleolitic deoarece era ușor de obținut din natură — dovezi importante în acest sens sunt celebrele picturi rupestre din Altamira, Spania (20 000 — 14 000 î.e.n.). Roșul ocră și-a făcut apariția și în China Antică în perioada 5 000 — 3 000 î.e.n., iar urme de ocră au fost găsite și în mormântul lui Tutankhamon din Egipt. În Egiptul Antic, roșul ocră era folosit de către femei sub formă de produs cosmetic pentru colorarea buzelor și a obrazilor, iar în timpul sărbătorilor oamenii foloseau acest pigment pentru a-și vopsi trupurile. Ocrul are însă și alte utilizări practice, astfel dacă la începuturile sale ocrul era folosit mai ales în scopuri decorative, în cele din urmă a fost adoptat și în scopuri mai practice, printre care și ca agent conservant pentru pregătirea pieilor de animale. Ocrul era deseori asociat și cu ritualurile funerare - în Pesteră Paviland din Marea Britanie a fost descoperit un schelet parțial datând din Paleoliticul Superior, atât de “îmbibat” în ocră încât a fost numit “Lady Red” sau “Doamna Roșie”. Cercetări ulterioare au dovedit că scheletul aparținea unui bărbat.

Ocrul a fost folosit atât în Antichitate, cât și în Evul Mediu și Renaștere, pentru ca apoi istoria culorii roșii să facă loc cinabrului, o formă extrem de toxică a mineralului de mercur măcinat. Cea mai timpurie dovadă a utilizării acestuia a fost documentată în cadrul sitului Catalhöyük din Turcia (7000 î.e.n.), unde s-a descoperit că nuanța de roșu cinabru era folosită în picturile murale din Neolitic. Mina de mercur din Almaden, Spania, de unde romanii extrăgeau cinabru, era însă o adevărată condamnare la moarte pentru muncitori. Cinabrul era atât de apreciat în epoca romană în scopuri decorative — picturi murale extinse pe clădiri publice și private — încât costa mai mult decât prețiosul albastru egiptean și roșul ocru adus din Africa. Pliniu cel Tânăr scria că cinabrul era de 15 ori mai scump decât ocrul african. Din secolul al XII-lea, cinabrul a fost folosit în China și sub formă de lacuri destinate sculpturilor. Cinabrul este de asemenea cunoscut drept „vermilion” deoarece din punct de vedere chimic cele două substanțe sunt identice, însă în timp ce termenul „cinabru” se referă la mineral, „vermilion” face referire la pigment. Cei care au produs pentru prima dată o variantă de vermilion sintetic au fost chinezii, descoperirea având loc în secolul al IV-lea î.e.n. Vopseaua astfel rezultată a fost adusă în Europa de către alchimistii arabi de abia în Evul Mediu, fiind apoi la mare căutare printre pictorii Renașterii, preferată mai ales de Tițian. Deși pigmentul are de obicei o nuanță de roșu-portocaliu, tinde să se înnegrească dacă este expus la lumina soarelui, căpătând tonuri întunecate de purpuriu-marro. Vermilion a rămas cel mai popular pigment până în secolul al XX-lea, când toxicitatea și faptul că era extrem de scump i-a determinat pe artiști să opteze în cele din urmă pentru roșul cadmiu. Pe de altă parte, Pliniu cel Bătrân numeste cinabrul în a sa „Istorie naturală” drept miniu, cunoscut și ca minium sau roșu de plumb - acesta este tot o nuanță de roșu-portocaliu, la fel de toxic și destul de puțin rezistent, albindu-se la contactul prelungit cu lumina soarelui. Cercetătorii consideră că miniul este unul dintre primii pigmenți sintetici, dat fiind că romanii încălzeau plumb alb la temperaturi extreme pentru a produce această culoare. Miniul era deseori folosit pentru inscripționare, iar mai târziu, ilustratorii medievali bizantini și persani au folosit acest pigment pentru a-și colora manuscrisele tocmai de aceea ilustrațiile cărților vechi sunt numite de atunci miniaturi.

În secolul al XVI-lea, cea de-a treia cea mai valoroasă marfă de export primită din Lumea Nouă — după aur și argint — era *Dactylopius coccus* (coșenila roșie), o insectă parazită din ordinul Hemiptera care se hrănește cu seva cactusilor. Această insectă a fost transformată în colorantul numit carmin, care urma să pună stăpânire pe paletele de pictură ale unor pictori celebri precum Rembrandt, Rubens sau Vermeer. Carminul (nuanța E120) este un pigment obținut din sarea de aluminiu a acidului carminic, produs de insecta menționată anterior. Într-un mod asemănător era creată și culoarea crimson, obținută de la insectele din specia *Kermes*. Nuanța crimson a fost însă surclasată de carmin deoarece era nevoie de doisprezece ori mai multe insecte *Kermes* pentru a obține intensitatea dată de insectele *Dactylopius coccus*. Mai târziu această nuanță a fost realizată din alizarină, care devenea în 1869 primul pigment natural recreat pe cale sintetică, folosit în special pentru colorarea fibrelor textile.

În 1817, doi chimiști germani - Friedrich Stromeyer și Karl Hermann - descopereau simultan un nou element chimic asemănător zincului și mercurului, care a primit numele de cadmiu. Acesta a stat la baza producerii unor noi nuanțe de galben și portocaliu. Abia în secolul al XX-lea, mai precis în anul 1910 a început să fie comercializat roșul de cadmiu, oferind o alternativă la tradiționalul vermilion. Este demn de menționat și roșul lithol, variantă încercată de pictorul american Mark Rothko, care între anii 1950 și 1960 a utilizat pigmenții netestați numiți „naphthol” și „lithol” la realizarea unor picturi murale pentru Universitatea Harvard. În timp ce naphtholul nu a avut niciun efect negativ, pigmentul lithol s-a dovedit a fi foarte sensibil la lumină ducând la transformarea roșului intens în nuanțe de albastru decolorat. Până în 1979 picturile erau atât de deteriorate încât au trebuit îndepărtate definitiv, însă roșul lithol este folosit în continuare în industria de imprimare.

Vom încheia această scurtă prezentare a evoluției fascinantei culori roșii de-a lungul istoriei citându-l pe istoricul Michel Pastoureau, care o descria astfel în cartea sa *Red - The History of a Color*: „Roșul este culoarea arhetipală, prima culoare pe care oamenii au stăpânit-o, au fabricat-o, au reprodus-o și au împărțit-o în diferite nuanțe, mai întâi în pictură, mai târziu prin vopsire. Acest lucru i-a conferit primatul asupra tuturor celorlalte culori de-a lungul mileniilor”. Dacă în 2009 a fost descoperit YInMn Blue, noul pigment de albastru din ultimii 200 de ani, oare când vom asista la identificarea unui nou pigment de roșu?